
ВАСИЛЬЄВА-ХАЛАТНИКОВА М.О.,

кандидат педагогічних наук,
асистент, кафедра педагогіки,
КНУ імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДО НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ ЗІ СТУДЕНТАМИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядається проблема особливостей підготовки викладача до навчального заняття зі студентами вищого навчального закладу. Проаналізовано поняття “професіоналізм” і “майстерність” викладача вищого навчального закладу. Представлено алгоритм підготовки викладача до навчального заняття зі студентами.

Ключові слова: викладач вищого навчального закладу, професіоналізм, майстерність, студент вищого навчального закладу.

В статье рассматривается проблема особенностей подготовки преподавателя к учебному занятию со студентами высшего учебного заведения. Проанализированы понятия “профессионализм” и “мастерство” преподавателя высшего учебного заведения. Представлен алгоритм подготовки преподавателя к учебному занятию со студентами.

Ключевые слова: преподаватель высшего учебного заведения, профессионализм, мастерство, студент высшего учебного заведения.

This paper addresses the problem of teacher training features to the training session with the students of higher education. Analysis of the concept of “professionalism” and “skill” teachers of higher education. The algorithm of teacher training in the learning sessions with students. Teacher institution of higher education - a key figure in higher education that provides fundamental, professional and practical training of students of higher educational institutions in accordance with educational and educational levels. Improvement of the system

depends largely on personal qualities, theoretical and methodological preparedness research and teaching staff, its ability to conduct sessions with the learners on a new date. This approach requires a revision and learning strategies used in educational process methods to teach students to think actively acquire knowledge independently acquire and update them.

Key words: *teacher of the university, professionalism, skill, student university.*

Викладач вищого навчального закладу – ключова фігура в системі вищої освіти, яка забезпечує фундаментальну, професійну та практичну підготовку студентів вищого навчального закладу відповідних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів. Вдосконалення цієї системи багато в чому залежить від особистісних якостей, теоретичної та методичної підготовленості науково-педагогічного складу, його здатності проводити заняття з тими, хто навчається, на якісно новому сучасному рівні.

Сьогодні до викладача вищого навчального закладу пред'являються більш високі, ніж раніше вимоги. Це обумовлено не тільки потребами реформування вищої школи, а й сучасним трактуванням змісту процесу навчання, відповідно до якого, студент – не пасивний учасник цього процесу, а його активний суб'єкт, який бере участь у вирішенні різних дидактичних завдань. Такий підхід вимагає перегляду стратегії навчання та використання у навчальному процесі методів, що дозволяють навчити студентів мислити, активно опановувати знання, самостійно здобувати й оновлювати їх.

Досвід викладачів-новаторів кращих вищих навчальних закладів показує, що якість підготовки студентів значно зростає при такій організації навчання, коли викладачі знають і враховують, як загальний рівень розумового розвитку тих, хто навчається, так і особливості мислення окремих категорій студентів. Коли навчальні

заняття проходять у вигляді вирішення певних пізнавальних завдань, в ході яких студенти не просто слухають і запам'ятовують, спостерігають і копіюють, а беруть активну участь в пошуку і, як би, відкритті нових знань, у вишукуванні нешаблонних прийомів роботи.

Інтерпретація взаємозв'язку «професіоналізму» і «майстерності» відображена у ряді досліджень з педагогічної діяльності. Більшість вчених – А. М. Алексюк [1], О. О. Вербицький [2], В. Г. Кремень [3], Н. В. Кузьміна, О. О. Реан [4] та інші) – змістовно ототожнюють «професіоналізм» і «майстерність». Синонімічне вживання понять «професійна майстерність» та «педагогічна майстерність», що зустрічається іноді в педагогічній літературі, не є обґрунтованим.

Поняття «педагогічна майстерність» охоплює собою тільки педагогічну діяльність і не містить в собі якісну характеристику виконання викладачем завдань у галузі наукової роботи. Разом з тим, педагогічна майстерність є центральним компонентом професійної майстерності викладача вищого навчального закладу в силу пріоритетності завдань, що вирішуються ним у ході педагогічної діяльності.

Деякі дослідники вважають категорію «професіоналізм» самостійною, що має лише точки дотику з «майстерністю», поняттям більш високого рівня. Наприклад, А. І. Кузьмінський визначає «професіоналізм педагогічної діяльності» як сукупність загаль-

нокультурних, загальнотеоретичних, спеціальних і психолого-педагогічних знань, уміння передавати ці знання своїм вихованцям та самокорекції педагогічної діяльності; майстерність ж викладача, на її думку, засноване більше на його тактичних прикладних уміннях (діяльнісний аспект) [5]. Даний підхід до професіоналізму педагогічної діяльності, характерний для деяких інших вчених А. К. Маркової [6], О. П. Мещанінов [7] та інших, показує прагнення дослідників посилити в порівнянні з майстерністю методологічний акцент, особливо підкреслити роль професійного самовдосконалення викладача.

Кожен викладач повинен чітко уявляти собі, які роботи він повинен виконувати і як вони розподіляються за часом (що виконується в робочий час, а що – в особистий), який бюджет часу і його розподіл відповідно до видів робіт, норми витрат часу на виконання тих чи інших робіт. Знання нормативних положень допомагає викладачеві правильно планувати свою роботу, а реалізація наявних практичних і наукових рекомендацій, раціоналізують працю, і дотримання оптимального режиму праці та відпочинку – виконувати намічені плани з мінімальними витратами часу і фізичних зусиль.

Основним документом планування роботи викладача є індивідуальний план роботи на навчальний рік, що містить перелік, обсяг і терміни виконання всіх робіт. До розробки індивідуального плану на новий навчальний рік викладач приступає приблизно в квітні – травні поточного року, так як йому стає вже відомо, з якими навчальними групами, які навчальні заняття він буде проводити в майбутньому році, в якому обсязі, а також до яких роботам він буде залучатися.

В ході навчального року, по мірі виконання тих чи інших робіт в план заноситься фактична витрата часу. Це дозволить у наступному році більш обґрунтовано планувати свою роботу.

Індивідуальний план роботи складається з приблизних показників на навчальний рік і не може врахувати всіх додаткових завдань, наданих викладачам протягом року. Тому, детальне планування на кожен день здійснюється в особистому плані роботи викладача на місяць, що складається на основі плану роботи кафедри на місяць і індивідуального плану.

На перших порах розробка і ведення таких планів буде здаватися додатковим і, треба сказати, нелегким навантаженням. Одна справа усвідомлювати важливість цієї роботи, інша справа самому день за днем займатися обліком і розподілом часу, та ще в умовах значної перевантаження, яку відчують майже всі викладачі.

Поступово викладачеві вдається виробити звичку цінувати свій час, раціонально його використовувати, визначати черговість виконання завдань, зосереджуючи свою увагу на головному – роботі над навчальною дисципліною. Важливо у цьому послідовність і систематичність, прагнення до раціональності розподілу свого часу.

Привчити себе до повсякденного планування своєї роботи до тих пір, поки це не стане звичкою настільки, що без попередньої розробки плану будь-яка робота буде немислима.

Таким чином, планування своєї роботи – це проблема не стільки організаційна, скільки психологічна, проблема самовиховання.

Підготовка викладача до занять зі студентами вищого навчального закладу – це нелегка повсякденна творча праця, в якій знаходять відображення особливості його особистості, його знання, переконаність, ерудиція, культура, і працьовитість [6].

Опрацювати десятки методів, переглянути десятки підручників та навчально-методичних посібників і обрати свій – ось на наш погляд єдино можливий шлях творчо мислячого викладача.

Порядок підготовки викладача до поточного навчального заняття зі студентами вищого навчального закладу

Таблиця 1.

Модель навчання творчого монологу-розповіді майбутніх учителів німецької мови з використанням прийомів театральної педагогіки.

в умовах вже поставленої дисципліни можна представити у вигляді алгоритму (рис. 1); при цьому етапами його творчого підходу є і планування заняття, і його розробка, і, звичайно, його реалізація.

При розробці задуму навчального заняття викладач повинен керуватися вихідною документацією: навчальною програмою, тематичним планом і методичними вказівками по проведенню заняття.

Розробка задуму навчального заняття, перш за все, пов'язана з переглядом досліджуваного матеріалу. Викладач безперервно стежить за розвитком науки і техніки в обраній галузі. Тому, готуючись до заняття, він повинен переглянути навчальний матеріал. Він завжди повинен відчувати себе викладачем і завжди знати наукову проблематику з даного предмету, бути в курсі всіх подій, які мають будь-

яке відношення до його спеціальності. Будь-яке заняття повинне акумулювати всі накопичені викладачем знання, так чи інакше пов'язані з темою.

Перегляд та оновлення змісту заняття найчастіше відбувається шляхом підбору нового фактичного матеріалу, прикладів, ілюстрацій, які повинні бути досить виразні, щоб вони апелювали до почуттів та емоцій даної аудиторії. Поряд з цим оновлення змісту може відбуватися шляхом включення даних, і особливо нових теорій розглянутого питання.

Удосконалення методики викладу, як правило, відбувається по лінії трансформування матеріалу заняття до запитів і рівню підготовки аудиторії, наприклад, висування на перший план питань, що більш цікавлять дану аудиторію.

Удосконалення засобів наочності включає роботу над образністю про-

мови (словесно-образна наочність) і розробку більш вдосконаленої наочної опори для словесного викладу матеріалу, а саме плакатів, мультимедійних презентацій, відеофільмів та інше. Вдосконалення засобів наочності – тривалий процес обмірковування, робота над кожним з наочних засобів, пристосування їх до даної аудиторії.

Перегляд і оновлення досліджуваного матеріалу необхідні ще й тому, що протягом року збагачується життєвий досвід, змінюється психологічний стан студентів, змінюються і погляди самого викладача.

Неодмінною умовою успішної розробки задуму навчального заняття є оновлення або встановлення уявлень викладача щодо студентів вищого навчального закладу: що за група? її склад? ступінь підготовленості?

Таким чином, для успішної реалізації творчого задуму викладача необхідно строго виконувати вимоги навчальної програми, переглянути навчальний матеріал у світлі останніх досягнень науки і техніки, врахувати підготовленість та індивідуальні особливості студентів.

При підготовці навчального заняття надзвичайно важлива правильна організація навчального матеріалу. Вона дає можливість студенту розібратися в запропонованому матеріалі, укласти свої знання в певну перспективу, що робить їх набагато легше і органічно засвоєними.

Основна увага викладача має бути зосереджена на виборі методичних прийомів, що сприяють реалізації творчого задуму навчального заняття, так як саме вибір певних методичних прийомів і становить сутність розробки задуму заняття.

Для активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів важливу роль відіграє структура навчального заняття.

Зрозуміло, жодна, навіть найвдаліша структура, не може бути універсальною. Викладач, розробляючи структуру заняття, повинен бути віль-

ний у виборі методичних прийомів. Кожне заняття – результат педагогічної творчості викладача, який несе особисту відповідальність за його ефективність.

При виборі методичних прийомів викладач повинен виходити, перш за все, з міркувань педагогічної доцільності, враховувати при цьому склад і властивості аудиторії. В іншому випадку, якою б завершеною не була структура навчального заняття, викладачеві не вдасться забезпечити його високу ефективність. «Ми не говоримо викладачам, – вказував К. Д. Ушинський, – поступайте так чи інакше, але говоримо їм: вивчайте закони тих психічних явищ, якими ви хочете керувати, і дійте, порівнюючи з цими законами і тими обставинами, в яких ви хочете їх використати» [1].

У зв'язку з цим видається надзвичайно важливим при підготовці до заняття – моделювання психології та діяльності студентів на занятті, що відбудеться. Викладач як би передбачає події заняття, перед його думкою проходять всі етапи сприйняття та засвоєння студентами досліджуваного матеріалу.

Моделювання дає можливість викладачеві намітити заходи заохочення результативності даного заняття з конкретною групою студентів і визначити обсяг необхідної підготовки для викладу відібраного матеріалу.

Щоб теоретичні положення, що містяться у викладі викладача, міцно вкладалися у свідомості студентів, необхідно чітко дозувати інформацію. Повідомлення викладача повинно складатися з ланцюгу положень, кожне з яких підкріплюється відповідними прикладами, фактами з подальшими висновками. Розчленування повідомлення на окремі питання (підпитання) сприяє ретельний відбір матеріалу, робота над стилем викладу, акцентування уваги студентів на кожному новому положенні, логічні наголоси при підведенні підсумків.

Закінчуючи підготовку до заняття,

викладач повинен ще раз перевірити співмірність його частин, продумати, з чого почати, як розташувати матеріал, як переходити від одного питання до іншого, як висловити головну думку.

Чітке формулювання головної думки, основної ідеї має особливе значення. Основна ідея повинна пронизувати весь зміст, бути своєрідним логічним стрижнем, навколо якого формується весь зміст. Це дозволяє зосередити увагу студентів і утримувати її протягом всього заняття.

У свою чергу, чітке виділення головної мети допомагає викладачу зробити відбір фактичного матеріалу та ілюстрацій, наочного матеріалу, якого, як відомо, повинно бути не багато, але й не мало, а рівно стільки, скільки треба для глибокого засвоєння матеріалу, що вивчається.

До числа найбільш поширених недоліків викладачів-початківців відносяться:

- відсутність головної проблеми;
- непослідовність при викладі досліджуваної теми;
- багатослівність;
- невміння чітко формулювати висунуті положення;
- відсутність аргументації;
- нестача або збиток наочності.

Це часто призводить до того, що студенти недостатньо засвоюють викладений матеріал, відчувають труднощі при конспектуванні.

Уникнути цих недоліків можна тільки одним шляхом – ретельною підготовкою і розробкою розгорнутого плану проведення заняття. У ньому, як правило, відображаються такі питання: тема заняття, з ким, коли і де таке заняття проводиться; навчальні та виховні цілі заняття; навчально-матеріальне забезпечення заняття; навчальні питання і їх короткий зміст; методичні вказівки; завдання студентам на самостійне опрацювання; пропозиції викладача з удосконалення змісту та методики проведення даного заняття.

План проведення заняття, таким чином, відображає основний зміст ма-

теріалу, що викладається, завдання, приклади, обґрунтування і т. д. розроблення такого розгорнутого плану дозволяє поглибити задум заняття, розподілити досліджуваний матеріал в часі, відкинути все зайве, сформулювати висновки і тим самим надати заняттю певну завершеність.

План проведення заняття потрібен не стільки на самому занятті (часом він так врізається у свідомість викладача, що відпадає необхідність ним користуватися під час заняття), скільки для того, щоб викладач міг реалізувати свій задум.

Противники письмової підготовки до заняття стверджують, що план сковає творчість викладача, забирає в нього багато часу. Фіксація задуму навчального заняття вибраних методичних прийомів, письмове формулювання завдань і питань до курсантів, уточнення етапів заняття, переходів від одного етапу до іншого, конспектування матеріалу, що викладається, – все це дає можливість економити час заняття, вивільняє творчі сили викладача.

Не підлягає сумніву, що без плану проведення заняття немислимий успіх. Тільки на основі ретельної письмової підготовки до заняття викладачі домагаються справжньої майстерності, знаходять впевненість у собі, сміливіше вирішують методичні завдання.

Підготовка до заняття завершується репетицією, краще, якщо в спеціальному кабінеті з використанням інтерактивної дошки, засобів наочності і контролем за відео-магнітофонним записів.

На закінчення зазначимо, що багато хто з провідних викладачів рекомендують підготовку до занять вести з дуже значним упередженням до розкладу. Ідучи на заняття, Ви повинні добре знати, про що Ви будете говорити на трьох – чотирьох наступних, і мати чітке уявлення про матеріал всієї дисципліни. Тоді Вам вдасться представити матеріал як систему знань, знайти і показати логічні внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: Підручник для студ., асп. та мол. викл. вузів / Міжнародний фонд "Відродження" / Алексюк А. М. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Кремень В. Г. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
4. Кузьмина Н. В., Реан А. А. Профессионализм педагогической деятельности. СПб., 1993. – 345 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / А. І. Кузьмінський – К. : Знання, 2005. – 486 с.
6. Маркова А. К., Розе Н. А. Профессионализм в воспитании и образовании // Основы общей и прикладной акмеологии. М., 1994. – С. 11 –39.
7. Мецанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: Монографія / Мецанінов О. П. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.